



STUDIES OF THE OTTOMAN DOMAIN

Cilt: 7 Sayı: 13 Ağustos 2017

ISSN: 2147-5210

DOI Number: 10.19039/sotod.2017.66

Geliş Tarihi/Received: 05.07.2017

Kabul Tarihi/Accepted: 28.07.2017

TANZİMAT SONRASINDA YAKOVA

DJAKOVA AFTER THE TANZİMAT

Mucize ÜNLÜ*

Öz

Arnavutça'da Gjakovë, Sırpça'da Dakovica olarak ifade edilen Yakova, 1455 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına geçmiştir. XV ve XVI. yüzyıllarda köy durumunda iken giderek büyümüş, kaza statüsüne yükselmiştir. Tanzimat döneminde Üsküp eyaleti ve Prizren vilayetine bağlı kaza olarak idare edilen Yakova, Kosova vilayeti kurulunca buraya dâhil edilmiş ve Osmanlı hâkimiyetinden çıkıncaya kadar bu statüsünü sürdürmüştür. Vilayetin batısında hassas bir noktada yer alan, kabile yapısının hâkim olduğu ve eğitim açısından fazla gelişmemiş olan kaza, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Makedonya genelinde yaşanan asayiş probleminden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu çalışmada Yakova'nın Tanzimat sonrası durumu ele alınarak bölgedeki gelişmelerin kazaya etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yakova, Osmanlı İmparatorluğu, Islahat, Asayiş, Kabile Yapısı, Vergi, Ayaklanma.

Abstract

Djakova that is expressed as Gjakovë in Albanian, Dakovica in Serbian came under the Ottoman domination in 1455. Although its statue was rural during the 15th and 16th centuries it developed in time and became a sub-district. During the Tanzimat era, the sub-district was governed as the district of Skopje province and Prizren vilayet until the formation of Kosovo province it was attach to there and maintained this statue during the Ottoman government. Djakova which is on the west side of the province located at a fragile position. There is a tribal structure and a poor education system in Djakova largely affected from the security problems of Macedonia in the second half of the 19th century. In this paper the circumstance of Djakova after the *Tanzimat* and the effects of the regional developments on this sub-district will be discussed.

Keywords: Djakova, Ottoman Empire, Reform, Public Order, Tribal Structure, Taxation, Riot.

Giriş

Arnavutça'da Gjakovë, Sırpça'da Dakovica olarak ifade edilen Yakova¹, 1455 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 1485 tarihli İşkodra tahrir defterinde köy olarak geçen Yakova ve çevresi, "Altunili" olarak anılmıştır². Önceleri Yakoviçe adıyla da bilinen bu köyün şer'i ve örfi vergileri Enderun hizmetlilerinden dilsiz Süleyman Efendi'ye ihsan edilince Süleyman Efendi 1594-95 yıllarında buraya gelmiş ve bir cami, caminin bitişiğinde kütüphane, mektep, muvakkithane, hamam ve han inşa etmiştir. Bunun üzerine çevredeki halk Yakoviçe köyüne toplanmış ve köy kısa zamanda büyümüştür³.

Yakova, XIX. yüzyıl başlarında Has ve Altunili kazaları ile birlikte Dukagin sancağı dâhilinde ve Yakovalı Seyfeddin Paşa'nın idaresinde büyük bir belde olup hâlâ Müslüman nüfusu fazladır. İhtiyaç duyulduğunda buradan 1.500 asker çıkarmak mümkündür⁴. 1849-50 yıllarında Altunili ile birlikte Üsküp eyaletine bağlı Prizren kaymakamlığı dâhilinde bir kaza⁵ durumunda olan Yakova, bir ara Prizren kaymakamlığından ayrılarak Üsküp'e ilhak edilmiştir. Ancak Prizren'e 6, Üsküp'e 26 saat mesafede olmasından dolayı istenen şekilde iyi bir idare kurulamayınca 16 Aralık 1850'de tekrar Prizren sancağına bağlanmıştır⁶. 1856-62 yılları arasında Üsküp eyaletine bağlı Prizren sancağı dâhilinde bir kaza olarak görülmektedir⁷. Bölgede eşkıyalığın artması ve asayişin sağlanamaması sebebiyle Prizren, Üsküp, İpek ile birlikte Yakova da 1863 yılında Niş eyaletine bağlanmıştır⁸. Aynı yılın Ağustos ayında Yakova'ya Avusturya askeri ikame edilmesi düşünülmüş fakat sonradan bu tasavvurdan vazgeçilmiştir⁹.

1871 yılında Prizren vilayeti kurulduğunda Yakova Prizren sancağı dahilindedir. Ancak 1877'de Kosova vilayeti kurulunca kaza, Prizren sancağı ile birlikte bu vilayete

*Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, SAMSUN, munlu@omu.edu.tr.

¹ TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, İstanbul 2007, s. 18.

² Raif Vırmıça, *Kosova Hamamları*, Ankara 2002, s. 113.

³ *Kosova Vilayeti Salnamesi (KVS)*, H. 1304, s. 235; *KVS.*, H. 1300, s. 128; Vırmıça, s. 113.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Hatt-ı Hümayun (HAT.)*, Nr. 721/34366-A, 1240/1824-1825; *HAT.*, Nr. 721/34366.

⁵ *Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye (SDAO)*, H. 1266, s. 65; *SDAO*, H. 1271, s. 78; *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, s. 23.

⁶ BOA, *Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.AMD.)*, Nr. 26/70, 4 Safer 1267/9 Aralık 1850; *İrade Meclis-i Vala (İ.MVL.)*, Nr. 193/5883, 11 Safer 1267/16 Aralık 1850; *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, s. 25.

⁷ Mucize Ünlü, *Manastır Vilayeti'nin İdari ve Sosyal Yapısı (1873-1912)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1996, s. 75.

⁸ Mahir Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, İstanbul 1996, s. 62; M. Hüdayi Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Ankara 1992, s. 168.

⁹ BOA, *Hariciye Tercüme Odası (HR.TO.)*, Nr. 556/77, 29 Temmuz 1279/10 Ağustos 1863.

bağlanmıştır¹⁰. Vilayet merkezi Piriştine'ye 12 saat uzaklıktadır¹¹. 1880 yılına kadar Prizren sancağına bağlı kalmış olan ve idaresinde fazla bir sorun yaşanmayan Yakova, bu tarihten sonra yine Kosova vilayetine bağlı bir sancak olan İpek'e ilhak edilmiş ve bundan sonra kazada düzeni sağlamak kolay olmamıştır. Liva yöneticilerinin çabalarına rağmen problemler her geçen gün daha da artmıştır. 1895 yılı sonlarında kazanın tekrar Prizren'e bağlanmasının yararlı olacağı düşünülmüş ve kaza halkı da bu yönde talepte bulunmuştur. Yakova İdare Meclisi, bölgenin hassasiyetini göz önünde bulundurarak halkın isteği doğrultusunda karar verilmesinden yana tavır almıştır. Yakova'nın eskisi gibi Prizren'e ilhakı konusunda müracaatta bulunan halk ve kaza ileri gelenleri taleplerini dillendirirlerken kazalarının Prizren'e yakınlığına vurgu yapmışlar ve asayişin sağlanabilmesinin Prizren sancağına bağlanmalarıyla mümkün olacağı konusunda ısrar etmişlerdir¹². Taleplerinin kabul edilmemesi halinde ise en kısa süre içinde kendi reyleriyle İpek'ten ayrılacaklarını belirtmişlerdir. Halkın kararlılığı karşısında vilayet idarecileri Dâhiliye Nezareti'nden bir an evvel gereğinin yapılmasını istemişlerdir¹³. Buna rağmen bu girişimden bir sonuç alınamamış fakat Yakova'nın Prizren'e bağlanması yönündeki talepler ileriki yıllarda da sürmüştür¹⁴.

110

1873-74 yıllarında kazaya bağlı 150 köy vardır¹⁵. Köylerin çoğu dağlık bölgelerdedir¹⁶. Malisya, Raka, Has kollarından oluşan kazanın köy sayısı 1886-87 yıllarında da aynı iken 1888-89 yıllarına gelindiğinde 149'a düşmüştür¹⁷. 1893-94 yıllarında kazada 164 köy olduğu kaydedilmekle birlikte¹⁸ 1909 yılında köy sayısı yine 149'dur¹⁹. Vilayet genelinde yapılan mülkî düzenlemeler kapsamında 3 Temmuz 1910 tarihinde Yakova'da üç nahiye teşkiline dair irade çıkmıştır²⁰.

¹⁰ Vırnıç, s. 113.

¹¹ KVS, H. 1304, s. 235; KVS., H. 1300, s. 128.

¹² BOA, *Şura-yı Devlet (ŞD.)*, Nr. 1979/1, Cemâziyelevvel 1313/Ekim-Kasım 1895; Skender Rızaj, "Mithat Paşa'nın Rumeli'de Vilayetler Kurulmasındaki Rolü", *Uluslararası Mithat Paşa Semineri Bildiriler ve Tartışmalar* Edirne, 8-10 Mayıs 1984, Ankara 1986, s. 65.

¹³ BOA, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT.)*, Nr. 2080/1.

¹⁴ BOA, *Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)*, Nr. 109/72, 22 Rebiülâhir 1322/6 Temmuz 1904.

¹⁵ *Prizren Vilayeti Salnamesi (PVS)*, H. 1290, s. 54, 109, 150.

¹⁶ Şemseddin Sami, "Yakova", *Kâmûsu'l-Alâm*, C. 6, İstanbul 1316, s. 4786.

¹⁷ SDAO, H. 1306, s. 676; SDAO, H. 1307, s. 759; SDAO, H. 1314, s. 659. 1314 tarihli Kosova Vilayeti Salnamesi'nde kazaya bağlı 146 köy olduğu belirtilmektedir. (KVS., H. 1314, s. 596). Bir başka eserde ise 1888 yılında Yakova'nın 190 köyü olduğu, nahiyesinin ise bulunmadığı kaydedilmiştir. Shukri Rahimi, *Vilajeti I Kosoves (Me 1878-1912)*, Prishtine 1969, s. 13-15; SDAO, H. 1307, s. 752-762.

¹⁸ KVS., H. 1311, s. 194.

¹⁹ SDAO, M. 1328.

²⁰ *Düstur*, Tertib-i Sani, C. 2, Nr. 119, Dersaadet 1330, s. 415.

Toplum Yapısı

Yakova ve çevresi kabile yapısının hakim olduğu bir saha idi. Yakova'nın merkezi dışında kazaya bağlı Malisya, Raka ve Has kolları vardı. Yakova dağlık bölgesi olan *Malisya*, Pulti kabilesinden Katolik Nikaj ve Merturi bayrakları²¹ ile Müslüman Gashi, Krasniçi, Tropoja ve Bitiçi kabilelerinden oluşmaktaydı. Nikaj'da 1900 yılından sonra bir İslâmlaşma hareketi başlamıştır. Gashi kabilesi ise Shipsaj ve Bardaj olmak üzere iki bayraktan müteşekkildi. Krasniçi, XIX. yüzyılın başlarında Müslüman olmuştu. Yakova'nın dağlık bölgelerinde halkın % 85'i Müslümandı. Nikaj ve Merturi'de ağırlık Katoliklerde olmasına rağmen Nikaj'da % 25 oranında İslâmlaşma dikkat çekmekteydi. Kalan kabilelerin tamamı Müslümandı. Daha geç Müslüman olan Krasniçi'de az da olsa Katolik bulunmaktaydı. *Raka* merkezde Morina, Ponsaç, Junik ve Semian bayrakları varken Raka'ya bağlı Berisha'nın sadece Berisha ve Kuçi bayrakları bulunmaktaydı. *Has* kabilesi ise Has ve Hilsharit bayraklarına ayrılmıştı. Burada nüfusun büyük kısmı Müslüman Has kabilesine, az olan Katolik kısmı da Bitiçi, Berisha, Kabashi ve Taçi kabilesinden gelen muhacirlere aitti. Müslümanlar serbest çiftçilik yaparlarken Hıristiyanlar kiracı durumundaydılar²².

Yakova halkı, sert tabiatları ve geleneklerine sıkı bir şekilde bağlılıkları ile bilinirlerdi. Özellikle dağlık köylerde oturanlar cesur ve silahşördü²³. Evliya Çelebi, bölgenin iklimi iyi olduğundan halkının da güzel ve iyi huylu olduğunu yazmaktadır²⁴. Buradan her zaman meşhur ulema yetiştiği²⁵ kaydedilir ki Yakovalı Tahir Efendi (Tahir Boshnjaku) bunlardan biridir. XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış Müslüman bir yazar olan Tahir Efendi İstanbul'da din eğitimi aldıktan sonra Kosova'ya dönmüş ve Yakova'da küçük bir mektepte hocalık yapmıştır. Bilinen en önemli eseri 1835 yılında yazdığı "Vehbije" (Offering) veya "Emni Vehbije"dir. Bu eser varoluş, cennet, cehennem gibi dinî ve felsefî konuları içermektedir. Yazarın bu eserinin Sami Fraşeri tarafından çevirisi

²¹ *Bayrak*, Arnavutluk'ta kabile yapısı içinde bir birim olup bayraktarlar tarafından idare edilmektedir. İlkay Erken, *İşkodra Vilayetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1876-1912)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2014, s. 62.

²² Peter Bartl, *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, Çev: Ali Taner, İstanbul 1998, s. 99-101.

²³ Şemseddin Sami, s. 4786-4787.

²⁴ Noel Malcolm, *Kosova Balkanları Anlamak İçin*, İstanbul 1999, s. 173.

²⁵ Şemseddin Sami, s. 4786-4787.

yapılmış ve 1907’de Sofya’da basılmıştır²⁶. Daha sonraki yıllarda da Yakova’dan tahsil için İstanbul’a çok sayıda talebe gittiği bilinmektedir²⁷.

1870’lerin sonlarında kazada 1 hükümet konağı, 1 kışla, 16 cami, 2 tekke, 965 dükkân, 8 mağaza, 2 fırın, 2 medrese, 1 rüştiye, 17 Müslüman ve 1 Hıristiyan mektebi mevcuttur²⁸. Yaklaşık on yıl sonra 2.000’i aşkın haneyi ihtiva eden güzel bir kasaba halini almış olan Yakova’da çeşitli esnafa ait 1.000 kadar dükkân, 16 cami, 2 medrese, 1 rüştiye ve sayıları giderek artan sıbyan mektepleri ile Hıristiyanlara ait kilise ve mektepler bulunmaktadır²⁹. Kazada vakıfların ve tarikatların varlığı da dikkat çekmektedir. Bîzebân Süleyman Ağa Vakfı buradaki vakıfların en önemlilerinden biridir³⁰. XVIII. yüzyılda Kosova’da faaliyetlerini genişleten tarikatlardan Sa’diyye tarikatının da ilk tekkesini 1699’da Yakova’da kurduğu ve nüfuz alanını Kosova’nın güneybatı kesimine kadar genişlettiği bilinmektedir³¹.

Balkan Savaşları öncesinde Yakova’da kolera zuhur etmiş, 21 asker hastalığa yakalanmış ve 9’u ölmüştür. Vilayet merkezinden bölgeye doktor ve tıbbî malzemeler gönderilmiştir. Ayrıca hastalığın diğer bölgelere yayılmasını engellemek için çeşitli heyetler oluşturulmuştur³². Kolera bulaşıcı olduğundan Üsküp’e yayılmadan yok edilmesine çalışılmıştır. Vardar Nehri Üsküp’ün tam ortasından geçtiğinden hastalığın oraya ulaşması halinde Vardar yoluyla Rumeli’nin her tarafına yayılması tehlikesi vardır. Çünkü Vardar güzergâhındaki halk bu nehrin suyunu kullanmaktaydı³³. 1912 yılının ilk aylarında kazanın çeşitli yerlerinde karantinahaneler kurulmuş, karantinahaneler ve burada istihdam edilecek görevliler için 1.000 kuruş tahsisat verilmiştir³⁴. 1910 yılı Haziran’ında Yakova’da bulunmuş olan Ahmed Şerif kazada sağlık kurallarına ve temizliğe dikkat edilmediğini, kasapların hayvanları dükkânları önünde kesip hemen orada yüzerek çengellere takıp satmaya başladıklarını, belediyenin adeta yok hükmünde olduğunu yazmıştır³⁵.

²⁶ Robert Elsie, “Albanian Literature in the Moslem Tradition: Eighteenth and Early Nineteenth Century Albanian Writing in Arabic Script”, *Oriens*, Vol. 33, 1992, p. 300-301.

²⁷ Şemseddin Sami, s. 4786-4787.

²⁸ KVS, H. 1296, s. 126-127; *Manastır Vilayeti Salnamesi (MVS.)*, H. 1293, s. 100-101.

²⁹ KVS, H. 1304, s. 235.

³⁰ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, s. 349.

³¹ Malcolm, s. 220.

³² BOA, *Dahiliye İdare (DH.İD.)*, Nr. 50-2/14, 6 Şaban 1329/2 Ağustos 1911.

³³ *Rumeli*, Nr. 503, 21 Temmuz 1911, s. 2.

³⁴ BOA, *DH.İD.*, Nr. 38-2/5, 23 Şubat 1327/7 Mart 1912.

³⁵ Ahmed Şerif, *Arnavutluk’da, Suriye’de, Trablusgarb’de Tanin*, Haz: Mehmed Çetin Börekçi, C. 2, Ankara 1999, s. 16.

Geçim Kaynakları

Şar Dağı eteklerinde, ova kenarında kurulmuş olan ve ortasından bir ırmak geçen³⁶ kasabanın kuzeyinde Raka ovası, güneyinde Has kolu dağları vardı. Bu dağlar İşkodra kazasıyla Prizren sancağındaki Luma Dağlarına bağlıdır³⁷. Has kolundaki ormandan bol miktarda çam ve meşe kerestesi elde edilirdi³⁸. Kazanın Raka, Has, Malisya kollarından ziraata en uygun olanı Raka idi. Burada arazi genellikle düz ovalardan oluştuğundan verimliydi ve bol miktarda elma, armut ve erik yetişirdi. Has kolu arazisinin yarısından fazlası ise tepe ve taşlık, kalanı kumluk olduğundan bereketsizdi. Malisya kısmında da az bir bölümde ziraat yapılabilirdi. Kalan yerleri dağ ve taşlıktı. Kazada arpa, buğday, yulaf, çavdar, mısır, lahana, fasulye gibi ürünler yetişmekteydi. Halkın % 20'si ırgatlık, % 30'u ortakçılık yapar, % 50'si de kendi arazisini ekerek geçimlerini sağlardı. Kaza genelinde dört beş köyde ihtiyacı karşılayabilecek miktarda ürün elde edilen bağlar vardı³⁹. Yakovalılar, meraları bol olduğundan çok miktarda koyun, keçi gibi ehil hayvanlar beslerlerdi⁴⁰. Malisya halkı geçimlerini bunlardan alınan yağ, peynir ve yapağıdan sağlamaktaydı⁴¹.

Kazada çeşitli yünlerden aba, ipek dokumalar, ipekli çarşaf ve gömlek bezleri imal edilirdi. Ayrıca gümüşten yapılan sigara kutuları, kahve takımı, şamdan, ayna gibi eşyalar sipariş edilirdi. Eski usulde her türlü silah ve hatta sipariş üzerine yeni usulde tüfek, revolver vb. yapılırdı⁴². Prizren gibi Yakova'nın da usta zanaatkarları metal ve telkâri işçiliğinde ve -çoğu Sırbistan'a ihraç edilen- silah yapımında bütün Balkanlarda tanınmaktaydılar⁴³. Ziraattan çok ticarete rağbet eden kaza halkı geçimlerini sağlamak için dükkâncılık, hancılık vs. yapmak üzere uzak diyarlara da giderlerdi. Kasabada ayrıca terzilik, kazazlık (ipekçi) ve debbağlık (dericilik) ile uğraşanlar bulunuyordu. Terziler, çeşitli kalitede hazırladıkları elbiseleri bölgelerinde sarf ettikleri gibi çevre kasabalara da götürerek satarlardı. Kazazlar yaptıkları simli kese, gaytan şerit, düğme, iplik, ibrişim bükme gibi ürünleri, debbağ ve saraçlar⁴⁴ da yaptıkları yemeni ve pabuç gibi eşyaları kaza

³⁶ Ahmed Şerif, s. 9; Şemseddin Sami, s. 4786.

³⁷ KVS, H. 1304, s. 236.

³⁸ PVS., H. 1291, s. 77-78.

³⁹ KVS., H. 1314, s. 597-598.

⁴⁰ Şemseddin Sami, s. 4787.

⁴¹ KVS., H. 1314, s. 598.

⁴² PVS., H. 1290, s. 118; KVS., H. 1300, s. 172; PVS., H. 1291, s. 79.

⁴³ Malcolm, s. 237.

⁴⁴ *Saraç*, meşin ve sahtiyandan at ve araba koşumları, eyer vs. yapan ve bunları sırma ve ipek işlemelerle süsleyen sanatkarlar için kullanılan terimdir. (Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011, s. 593).

içerisinde ve dışarıda satarak gelirinden istifade ederlerdi. Köylüler alış veriş için kendi kazaları dışında İpek ve Prizren'e de giderlerdi⁴⁵. XVIII. yüzyılda Yakova'da 60 tabakhane vardı⁴⁶.

Selanik-Üsküp, Üsküp-Mitroviçe tren yolunun açılması ticaretin gelişmesinde etkili olmuş, ticaret gelişince kasabada Süleyman Efendi Camii civarında büyük zanaatçılar çarşısı kurulmuş ve Yakova o dönemde Kosova bölgesinde önemli bir ticaret merkezi olmuştu⁴⁷. Bu bakımdan Yakova ile Prizren arasındaki şosenin tamamlanması önemli görülmüş ve inşası için 12.000 lira gönderilmişti⁴⁸. Yakova'dan gerek İpek'e ve gerekse Prizren'e her türlü askerî harekât için uygun yollar bulunmaktaydı. Ayrıca İpek'e ve Prizren'e birer telgraf hattı vardı⁴⁹. İpek-Yakova arasındaki hat 2 Ağustos 1892 tarihinde tamamlanarak haberleşmeye açılmıştır⁵⁰. İpek'ten Yakova'ya gönderilen posta evrakı Mitroviçe-Firzovik yoluyla sevk edildiğinden İpek'ten Yakova'ya ulaşması en az bir haftayı buluyordu. Bu sebeple 1905 yılının ilk aylarında Avusturya ve Rusya'nın Prizren konsolosları İpek ile Yakova arasında haftada üç kez olmak üzere bir süvari postasının tesisini istemişlerdir. Ancak bu iki kaza arasında bir süvari postası kurulması halinde elde edilecek gelirin, sürücüye verilmesi gereken aylık 400 kuruş masrafı karşılayamayacağı anlaşılmıştır⁵¹.

Nüfus ve Eğitim Durumu

Yakova kazasının 1873-74 yılı nüfusu 12.553 Müslüman, 2.757 gayrimüslim olmak üzere 15.310'dur⁵². 1882-83 yılında 8.868 Müslüman, 1.630 gayrimüslimden oluşan nüfusun azaldığı anlaşılmaktadır ki nüfus 10.498'e düşmüştür⁵³. 1886-87 yılı nüfusu ise 10.545'dir. Yani dört yıl içinde nüfusta çok küçük bir artış olmuştur⁵⁴. Kazanın 1893-94 yılı nüfusu 19.442'si Müslüman, 1.898'i Latin, 522'si Bulgar olmak üzere 21.862'dir. Bu rakamlara kadın ve erkek nüfus dâhildir ve her millet için kadın ve erkek nüfusu eşit kaydedilmiştir. Toplam nüfusta da kadın ve erkek nüfusu eşittir. 10.931 erkek, 10.931

⁴⁵ KVS., H. 1314, s. 598; KVS, H. 1304, s. 236.

⁴⁶ Malcolm, s. 173.

⁴⁷ Vırmiça, s. 114.

⁴⁸ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, s. 249.

⁴⁹ KVS., H. 1314, s. 600.

⁵⁰ BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf Nezareti Maruzatı (Y.PRK.PT.)*, Nr. 8/88, 28 Temmuz 1308/9 Ağustos 1892.

⁵¹ BOA, *DH.MKT.*, Nr. 936/72, 25 Safer 1323/1 Mayıs 1905.

⁵² PVS., H. 1290, s. 112.

⁵³ KVS, H. 1300, s.139.

⁵⁴ KVS, H. 1304, s. 237.

kadın nüfus vardır⁵⁵. Erkek nüfusun 9.721'i Müslüman, 949'u Latin, 261'i Bulgar'dır⁵⁶. 1896-97 yılına gelindiğinde ise kazanın sayılabilen nüfusu 11.056 olup 9.620'si Müslüman, 1.476'sı gayrimüslimdir⁵⁷.

Yakova'nın eğitim bakımından iyi durumda olduğunu söylemek zordur. İpek'te olduğu gibi burada da bazı rahiplerin bu durumdan istifade ederek halkı etkilediği tespit edilmiştir. Halkı bu tür etkilerden korumak için eğitime önem verilmesi, zikredilen kazalarda rüştiye, nahiye ve köylerde de sıbyan mektepleri yapılarak iyi şartlarla hoca tayin edilmesi için irade çıkmıştır⁵⁸. Halkın sert tabiatının eğitimin oralara yeterince ulaşmamasından kaynaklandığı düşünülmekteydi. Yazışmalarda, diğer bölgelerde halk eğitim görerek cehaletten kurtulduğu için bu iki kazadaki gibi olaylar yaşanmadığına vurgu yapılmıştır⁵⁹. Neticede Yakova'da 2 sıbyan mektebi açılması, yeterli bilgileri içeren cüz ve risaleler gönderilmesi ve açılan mekteplere 100'er kuruş maaşla birer hoca tayin edilmesine karar verilmiştir⁶⁰. 1875-76 yıllarında Yakova'da 17 sıbyan mektebi ile 2 öğretmen ve 95 öğrencisi bulunan 1 rüştiye bulunmaktadır⁶¹. 1893-94 yıllarında ise kazanın eğitim kurumları 15 erkek, 4 kız iptidai mektebi, 1 erkek rüştiye mektebi ve 2 medreseden oluşmaktadır⁶². Medreselerden biri Çarşı Mahallesinde halk tarafından yaptırılan "Büyük Medrese"dir⁶³. 1899 yılında İpek sancağı genelinde ihtiyaç duyulan okulların açılması yönünde irade çıkınca sancakta bulunan Kosova valisi Hafız Paşa'nın çalışmalarıyla Yakova kazasında da yeni 8 okul açılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu okulların belirtilen ölçüler doğrultusunda inşa edilmesi ve muallimlerinin vilayet merkezinde imtihan edilerek tayinlerine başlanması için ilgili yerlere emir verilmiştir. Bu okulları sürekli olarak teftiş etmek üzere bir de müfettiş tayin edilmiştir⁶⁴. Yakova kazasında 1903-04 yıllarına kadar biri 1876-77, diğer ikisi 1897-98 yıllarında olmak üzere 3 iptidai mektebi açılmıştır. Bu okulların 1'i merkezde, diğer 2'si köylerde⁶⁵. Kazada bir

⁵⁵ KVS, H. 1311, s. 22-223.

⁵⁶ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul 2010, s. 296-297.

⁵⁷ KVS, H. 1314, s. 596. Kazanın 1900 yılı nüfusuna ilişkin Bartl tarafından verilen rakamlar oldukça abartılıdır. Buna göre Yakova'nın zikredilen yıldaki nüfusu 67.500'dür. Nüfusun çoğunluğu Müslüman Arnavut olmak üzere 8-10 bini kaza merkezindedir. Bartl, s.99.

⁵⁸ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, s. 300.

⁵⁹ BOA, *İ.MVL.*, Nr. 574/25774, 23 Şevval 1283/28 Şubat 1867.

⁶⁰ BOA, *Meclis-i Vâlâ (MVL.)*, Nr. 930/14.

⁶¹ MVS., H. 1292, s. 51, 102-104.

⁶² KVS., H. 1311, s. 226-227.

⁶³ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1321, s. 635-636; KVS, H. 1314, s. 593.

⁶⁴ *Yeni Asır*, Nr. 383, 18 Muharrem 1317/29 Mayıs 1899, s. 3.

⁶⁵ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, 1321, s. 649.

de kütüphane bulunmaktadır⁶⁶. Çarşı Mahallesi'ndeki bu kütüphane, 1862 yılında devlet tarafından yaptırılmış olan ve içinde 408 kitap bulunan Çarşı Mahallesi Kütüphanesi'dir⁶⁷.

Asayiş Sorunu

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Makedonya genelinde yoğun bir şekilde yaşanan asayiş sorunu Yakova'da da fazlasıyla hissedilmiştir. Aslında bu sorun yüzyılın ortalarına doğru belirginleşmiştir. 1840'tan itibaren Arnavutluk'un çeşitli bölgelerinde Tanzimat reformlarına karşı halk ayaklanmaları baş göstermiş, bunlardan biri de 1845'te Yakova'da görülmüştür⁶⁸. 1846 yılı başında Kalkandelenli Selim Ağa Yakova ve çevresinin ıslahatı kapsamında müdür vekili tayin edilerek bölgeye gönderilmiştir⁶⁹. Yapılan çalışmalar sonunda Prizren ve Debreleler halkı gibi Yakovalıların da ıslahata muhalefet ettikleri, özellikle yeni asker alımına rıza göstermeyecekleri anlaşılmıştır⁷⁰. Nitekim 1847'de İpek ve Prizren'de olduğu gibi Yakova'da da askere alınmaya ve vergilere karşı çıkan Arnavutların isyanını hükümet güçlkle bastırabilmiştir⁷¹.

1851 yılı başlarında Rumeli Ordusu miralaylarından Hacı Ali Paşa, Yakova ve İpek taraflarında görülen olayların tahkiki için görevlendirilmiştir. Zikredilen kazalar halkı rıza dışı eylemlerde bulunmayacaklarına dair taahhütte buldukları halde bilinen tavırlarını tekrarlayınca bölgeye bir taburun gönderilmesine karar verilmiştir⁷². 1862 yılında da Yakova köylülerinin hiçbir vergi vermemesi üzerine hükümet bölgeye 15 taburluk kuvvet göndermek durumunda kalmıştır. Fakat malisörler bu kuvvetleri dağıtmışlardır⁷³. Yakova merkez olmak üzere Batı Kosova'da görülen isyan, yeni vergiler ve yöre halkını silahsızlandırmaya yönelik girişimlere karşı çıkarılmıştır⁷⁴. Arnavutlar için silah kutsaldı ve hiçbir şekilde teslim edilmezdi. Bu açıdan bakıldığında bölgede çıkan ayaklanmalar sonrasında silah toplanmaya kalkışılması Tanzimat idarecilerinin hatalı uygulamalarından biri olarak görülmüştür. Yakova'da yakılan uzun bir türküde yer alan;

“Thot nizami: ” -Me :lan' armët !

⁶⁶ KVS., H. 1300, s. 134-137.

⁶⁷ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*, H. 1316, s. 1142.

⁶⁸ Necip P. Alpan, *Prizren Birliği ve Arnavutlar*, Ankara 1978, s. 27.

⁶⁹ BOA, *Sadaret Mektubi Kalemi Mühime (A.MKT.MHM.)*, Nr. 1/97, 22 Muharrem 1262/20 Ocak 1846.

⁷⁰ BOA, *Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı (A.MKT.)*, Nr. 119/91, 6 Cemâziyelevvel 1264/10 Nisan 1848; *İrade Dahiliye (İ. DH.)*, Nr. 241/14673, 1267.

⁷¹ Mucize Ünlü, *Kosova Vilayeti*, Ankara 2014, s. 313.

⁷² BOA, *İ.DH.*, Nr. 239/14493, 6 Cemâziyelevvel 1267/9 Mart 1851.

⁷³ Sokol Berisha, “Kryengritjet Popullore Ne Malesine E Gjakoves Gjate Viteve 1840-1870”, *Konferenca Kombetare E Studimeve Per Lidhjen Shkriptare The Prizrenit*, C. 2, Tırane 1970, s. 20-22.

⁷⁴ Malcolm, s. 229.

Un’i mjeri si dot ‘ rroj ?..

Gjakoves të m’i shkoj nami?

Për nji shpirt vehten s’e marroj !..

“(Devlet: -Silahlar teslim edilmelidir” diyor.

“-Zavallı ben nasıl yaşarım ?”

Yakova’nın şan ve şerefi ne olur sonra!

-Bir can için kendime “deli” dedirtemem ben !)⁷⁵ ifadeleri, silaha yükledikleri anlamı göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Yakova’da asayiş sorununu gidermek için yapılan çalışmalar 1860’lı yıllarda da sürdürülmüştür. 1863 yılı sonlarında eşkıyalığı önlemek ve asayişi sağlamak düşüncesiyle karakollar inşasına dair irade çıkmış⁷⁶, daha sonraki yıllarda da kaza askerî açıdan güçlendirilmeye çalışılmıştır. Piriştine livası 3. Taburu Yakova’dadır⁷⁷. 1886-87 yıllarında Yakova kasabasında bir tabur asker alacak bir kışla ile kasabanın batısında bir istihkâm bulunmaktadır⁷⁸.

Asayiş ihlal eden olayların yatıştırılması için bölgeye zaman zaman nüfuzlu kişiler ya da çeşitli heyetler gönderilmiştir. Bunların nasihatleri bölge halkı üzerinde kısmen etkili olsa da Yakovalılar ıslahata engel olmaya devam etmişler, zaman zaman hükümetle pazarlığa girmişler, belirttikleri kişilerin idare meclisi azası ve zaptiye olarak istihdamları için teminat istemişler, aksi takdirde postanın geçişine ve tellerin tamirine engel olacaklarını bildirmişlerdir. Vilayet ve liva idaresinin aldığı tedbirler netice vermeyince talep edilen hususlar değerlendirilmek durumunda kalınmıştır⁷⁹. Buna rağmen Eylül 1891’de İpek ve Yakova kazalarında yine vergi muhalefetiyle karşılaşmıştır. Bu kazalarda bazı kişiler hükümetin emirlerine uymayarak tekâlîf-i emîriyye ödememişler ve halkı göçe zorlayıcı saldırılarda bulunmuşlardır. İpek mutasarrıfı Ömer Paşa İpek’te bulunan 4 bölük askerini bu kişiler üzerine sevk edilmesi için izin istemişse de talebi kabul edilmemiş ve kendisine bu kazalarda vergilerin asker sevk edilerek tahsilinin bölgenin durumuna uygun olmadığı bildirilmiştir⁸⁰.

Alınan tedbirlere ve merkezi ve yerel idarenin bütün gayretlerine rağmen Yakova’da asayişin sağlanmasını güçleştiren birçok unsur vardı. Bunlardan biri kan gütme

⁷⁵ Alpan, s. 30.

⁷⁶ BOA, *İ.MVL.*, Nr. 508/22935, 17 Cemâziyelevvel 1280/30 Ekim 1863.

⁷⁷ Tüccarzâde İbrahim Hilmi, *Memalik-i Osmaniye Cep Atlası*, İstanbul 1333, s. 46; KVS., H. 1314, s. 146.

⁷⁸ KV.S, H. 1304, s. 79, 235.

⁷⁹ BOA, *DH.MKT.*, Nr. 1853/66, 22 Zilhicce 1308/29 Temmuz 1891.

⁸⁰ Ünlü, *Kosova Vilayeti*, s. 277.

(kan davası) âdetidir. Kaza genelinde şer'î ve örfî kanunlar çerçevesinde davalar görülmeye çalışılmışsa da yaralıların veya ölenlerin varislerinin intikam için devreye girmeleri sebebiyle yaralama ve öldürme olayları artmıştır. Bunun için bölgeye büyük askerî kuvvet sevki çoğu zaman uygun görülmemiştir. Ancak bu yapılmadığında da asayişî ihlal eden eylemlerin önünü almak mümkün olmamıştır. Bir ara bir defaya mahsus olmak üzere yaralama ve öldürme eylemlerine karışanların birer miktar diyet ile yaralılar ve ölenlerin varisleri ile barıştırılmaları ve kefile bağlanmaları yolu denenmiştir. Bölgede eski bir adet olan kan davaları yapılan ıslahat sonucunda çoğu yerlerde azalmış fakat Yakova'nın hassas yapısı ve halkının haşin mizacı sebebiyle tamamen ortadan kaldırılamamıştır⁸¹.

Asayişin sağlanmasını güçleştiren bir diğer husus yabancıların müdahaleleridir. Onların teşvikiyle kazada sık sık malisörler⁸² ile Katolik gruplar arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Üsküp Latin piskoposuna Avusturya'dan gönderilen ve kaza idarecilerinin eline geçen mektupta piskoposa ara sıra Selanik, Prizren ve Yakova taraflarına giderek Müslüman ve Hıristiyanlar arasına *nifak* sokması için telkinlerde bulunmaktadır. Piskopos, bu doğrultuda görevi haricinde Prizren ve Yakova'ya gitmiş, Yakova'nın Zom köyündeki Müslüman ve Katolik Arnavutların mezarlık anlaşmazlığına müdahale etmiştir⁸³. Olayı inceleyen Serasker Derviş Paşa anlaşmazlığın büyümesine Üsküp Latin piskoposunun sebep olduğunu tespit etmiş ve alınması gereken tedbirlere dair bir rapor sunmuştur. Sözü edilen tedbirler kapsamında sakıncalı bazı yayınlar yaptığı anlaşılan Yakova'daki vekil Amilyo Dukal'ın oradan kaldırılarak Üsküp'te ikamet ettirilmesine karar verilmiştir⁸⁴.

Bölgede meydana gelen olaylarda Katolik papazlarının ve konsolosların da etkisi olmuştur. Katolik papazlarının tahriklerinin etkisi olduğu Rusya sefiri tarafından da gizli şekilde Osmanlı hükümetine bildirilmiştir⁸⁵. Katolikliğin hamisi rolünü üstlenen Avusturya, İşkodra ve Kosova vilayetlerinin birçok yerine papazlar tayin etmiş, daha sonra kilise ve mektepler açarak Hıristiyan Arnavutlar arasında nüfuz kazanmış ve kendi konsoloslarını burada adeta birer merci haline getirmiştir. Ortodoks Slav olduklarından Rusya'ya yakın olan Sırp ve Bulgarları konsolosları vasıtasıyla Ruslardan fazla himaye

⁸¹ BOA, MVL., Nr. 949/1, 3 Zilkade 1278/2 Mayıs 1862.

⁸² Arnavutça'da "mâl" dağ demektir. "Mâlisör" dağlı, "mâlisya" ise dağlık anlamına gelir. Erken, s. 61.

⁸³ BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Maruzatı (Y.PRK.BŞK.)*, Nr. 16/17, 21 Şevval 1306/20 Haziran 1889; *Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.)*, Nr. 39/79, 23 Zilkade 1306/21 Temmuz 1889.

⁸⁴ Ünlü, *Kosova Vilayeti*, s. 88-89.

⁸⁵ BOA, *Yıldız Sadaret Hususi Evrakı (YA-HUS.)*, Nr. 467/87, 9 Zilhicce 1321/26 Şubat 1904.

etmiş, padişaha bağlılıkları bilinen Arnavutları Osmanlı hükümetine karşı tahrik etmeye çalışmıştır. Avusturya'nın Yakova'da konsolosu olmamakla birlikte Üsküp ve Prizren'deki konsolosları burayla daima irtibat halinde olmuşlardır⁸⁶.

Bölgedeki idarecilere güvenlik konusunda gerekli dikkati göstermeleri, asayiş bozmaya yönelik hareketlere karşı önleyici tedbirler almaları ve Avusturya ile Osmanlı Devleti arasındaki iyi ilişkilere zarar verecek muameleden sakınmaları bildirilmiştir⁸⁷. Bu uyarıların da etkisiyle Yakova'da 1898 yılı başında iki yüz kadar kişi tarafından çıkarılan olaylar hemen bertaraf edilmiştir. Ancak olaylar yine de Avrupa gazetelerinde önemli bir mesele olarak yansıtılmıştır⁸⁸.

Yakova'daki kabile yapısı da asayişin sağlanmasını güçleştirmiştir. 1893 yılında Karasinikli kabilesinin nümayişleri başlayınca bir süre sonra diğer kabileler de harekete geçmek istemişlerdir. Müttefik olan Gaş, Berişa ve Şale kabilelerinin 3.000, Karasinikli'nin ise Yakova'da 500, İpek kazasında 300 hanesi vardır. Bu kabilelerin *serkeşane* hareketlerini önlemek için bölgeye askerî kuvvet gönderilmesi, ayrıca Bişri Bey ve Hacı Zeynel Efendi gibi kişilerin kabileleri barıştırmaya gayret etmeleri yönünde çalışma başlatılmıştır⁸⁹.

Benzer olaylar kazada ileriki yıllarda da görülmüş özellikle 1903 yılı başında çıkan olayların büyümesinden büyük endişe duyulmuştur⁹⁰. Nitekim İstenik bayraktarları, Podrime reisleri ve köylerin ileri gelenleri Prizren ve İpek kasabasının ileri gelenlerini de cebren yanlarına alarak Luma'da toplanmışlar ve besa⁹¹ akdetmek için Dirin kenarına gelmişlerdir. Su kenarında besa akdedilmesinin sebebi Arnavut adetlerince besanın akdi sırasında suya atılan taşlar sudan çıkmadığı gibi besanın bozulmayacağına inanılmasıdır. 18 Ocak sabahı yaptıkları besaları; ellerindeki silahı vermemek, polis ve adli görevlileri kabul etmemek, Hıristiyanlardan zabtiye yazdırmamak ve Latin ve Sırlara kilise yaptırmamak maddelerinden ibarettir. Bir süre sonra Yeni Pazar, Mitroviçe, Vulçitrin ve Piriştine'nin bazı köylerinde halk ıslahat aleyhinde İpek ve Yakova ile beraber olduklarına

⁸⁶ BOA, *Y.MTV.*, Nr. 256/95, 14 Şubat 1319/27 Şubat 1904.

⁸⁷ BOA, *Hariciye Siyasi (HR.SYS.)*, Nr. 126/70, 19 Haziran 1295/1 Temmuz 1879; *İ.DH.*, Nr.1150/89609, 16 Zilhicce 1306/13 Ağustos 1889.

⁸⁸ *Yeni Asır*, Nr. 242, 13 Şaban 1315/7 Ocak 1898, s. 3.

⁸⁹ BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK.UM.)*, Nr. 27/75, 27 Zilhicce 1310/12 Temmuz 1893.

⁹⁰ BOA, *Teftişat-ı Rumeli Evrakı Jandarma Müşiriyet ve Kumanda (TFR.I.AS.)*, Nr. 3/208, 29 Kanun-ı Evvel 1318/11 Ocak 1903.

⁹¹ *Besa*, Arnavutlarda sözlü geleneğin etkisiyle ortaya çıkmış ve şekillenmiş, toplumsal sözleşme görevini yerine getiren yemin anlamına gelmektedir. Bilgin Çelik, "Geleneksel Yapı ile Modernite Arasındaki Gerilime Bir Örnek: Arnavutluk'ta Kan Davaları ve II. Meşrutiyet Döneminde Soruna Çözüm Arayışları", *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 4, S. 7, Ağustos 2014, s. 25.

dair gizlice kâğıtlar mühürlemişlerdir⁹². Yakova'daki paşalara, beylere ve bazı ulemaya ıslahat kararlarının İslâm dinine uygun ve Müslümanların yararına olduğunu anlatmak üzere Piriştine, Prizren, İpek ve Üsküp'ten Arnavut ileri gelenlerinin gönderilmeleri bildirilmiştir⁹³. Nasihatleri dinlemeyenler hakkında gerekli muamele yapılınca kadar diğer bölgeler halkının Yakovalılarla birleşmemelerine vurgu yapılmıştır⁹⁴.

Yakova'ya gönderilen heyet, buradaki ulema ve önde gelen müderrisler ile görüşmüşse de İpek ve Yakova ulema ve reisleri önceden aralarında besa yaptıklarını ve bu doğrultuda kararlaştırılan ıslahatı kabul edemeyeceklerini bildirmişlerdir⁹⁵. Mitroviçe fırka kumandanı Şemsi Paşa'nın, bölgenin ıslahı ve asayişin temini için 6 tabur ve 1 top gönderilmesi talebine hükümet müsaade etmemiştir. Sonrasında asayişi sağlamak daha da güçleşmiştir. Çünkü bütün kabileler ittifak edip besalaşmışlar ve Yakova, olayların merkezi durumuna gelmiştir⁹⁶. Arnavutluk'taki olayların giderek büyümesi ve Yakova'da 25 Arnavut liderin tutuklanmasından⁹⁷ sonra kazada Müsalaha-i Dem Komisyonu⁹⁸ teşkil edilmiş ve burada öldürme ve yaralama ile ilgili birçok dava görülerek taraflar barıştırılmıştır⁹⁹. Bu komisyonların müddeti sona erdiğinde bölgede kan davaları hala çok olduğundan Raka ve Malisya reisleri ve birçok kişi komisyon müddetinin uzatılmasını talep etmişlerdir¹⁰⁰.

Kosova vilayet yönetimi, 1904 yılı başlarında Yakova ve çevresindeki asayiş sorununun temelden çözülmesi için bir tedbir olmak üzere hükümetten Bunik köyünün nahiye merkezi yapılarak bir tabur asker yerleştirilmesi ve bu taburun idaresinin muktedir bir binbaşya verilmesini istemiştir. Bunik köyü, Yakova ve çevresindeki eşkıyanın toplanma merkezi durumunda olduğundan burada bir nahiye oluşturulması halinde eşkıyanın toplanmasını önleyecek hâkim bir nokta elde bulunacak ve halk eşkıya saldırısından korunacaktır. Ancak malî durum yeni bir teşkilat için masraf yapmaya müsait olmadığından hükümet, Kosova yöneticilerine vilayet dâhilinde lağvedilecek önemsiz bir

⁹² BOA, *TFR.1.AS.*, Nr. 3/208, 3 Kanûn-ı Sâni 1318/16 Şubat 1903.

⁹³ BOA, *YA-HUS.*, Nr. 440/45, 8 Kanûn-ı Sâni 1318/21 Ocak 1903.

⁹⁴ BOA, *TFR.1.AS.*, Nr. 3/208, 21 Kanûn-ı Sâni 1318/3 Şubat 1903.

⁹⁵ BOA, *Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (TFR.1.KV.)*, Nr. 8/710, 22 Kanûn-ı Sâni 1318/4 Şubat 1903.

⁹⁶ BOA, *TFR.1.AS.*, Nr. 3/208, 10 Mart 1319/23 Mart 1903.

⁹⁷ *The New York Times*, 6 Mayıs 1903, query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9E0DE5DD1339E333A25755CDA9639C946297D6CF

⁹⁸ *Müsalaha-i Dem Komisyonları*, kan davalarını uzlaştırmak, barıştırmak amacıyla oluşturulan komisyonlardır. Çelik, s. 18.

⁹⁹ BOA, *YA-HUS.*, Nr. 450/44, 20 Rebiülevvel 1321/16 Haziran 1903.

¹⁰⁰ BOA, *TFR.1.KV.*, Nr. 25/2404, 1 Temmuz 1319/14 Temmuz 1903.

nahiye var ise onun tahsisatıyla Bunik nahiyesinin teşkili yoluna gidilmesini bildirilmiştir.¹⁰¹

Makedonya'da yeni reform programının hazırlandığı sırada Yakova Arnavutları arasında çıkan reform karşıtı hareketi yumuşatmak üzere Üsküp'te bir araya gelen Arnavut delegelerden oluşan komisyon Yakova'ya hareket etmiştir. Ancak komisyon üyeleri, gittikleri yerlerde Arnavutların muhalefeti ile karşılaşmışlardır. Reform karşıtı hareketin hız kazanması üzerine halkın yatıştırılması amacıyla bölgeye askerî birlikler gönderilmesine karar verilmiştir. Askerî birliklerin Yakova'ya varmasından sonra bazı köylerde halk, reform karşıtlarına katılmaktan vazgeçerek Sultan'a bağlılıklarını bildirmişlerdir. Ancak 1904'te getirilen ilave vergiler nedeniyle ve yeni hayvan vergilerinin konulacağı söylentileri üzerine Yakovalılar, söz konusu vergileri ödememe kararı alarak askerî birliklere saldırmışlardır. 1904 yılı sonlarına doğru Üsküp valisi Şakir Paşa, hükümetin emri ile bölgeye giderek ayaklanmacılarla görüşmüştür. Bu görüşmede ayaklananların liderleri İpek hapisanesindeki Arnavutların serbest bırakılması, Hıristiyan polis ve generallerin geri çekilmesi, hayvan vergisinin uygulanmaması ve aşar vergisinin % 12.5 yerine % 10 oranında verilmesini talep etmişlerdir. İsteklerinin kabul edilmemesi halinde ise ciddi olayların çıkacağı uyarısında bulunmuşlardır. Ayaklanmalar büyüyünce Şakir Paşa hükümete Arnavutlara silah zoruyla almak istediklerinin iyilikle verilmesinin ve tehlikeli görülen liderlerin sürgüne gönderilmesinden devlet görevlerine getirilmesinin daha güvenli bir yol olacağını bildirmiştir¹⁰².

Alınan bütün önlemlere rağmen kazada benzer olaylar daha sonraki yıllarda da giderek artmış ve hükümetin nüfuzunu zayıflatma yönünde tehdit oluşturmaya devam etmiştir. Bazı tüccarlar, eşkıyanın saldırılarından kurtulabilmek için firar etmişlerdir¹⁰³. 1909 yılındaki yazışmalarda Yakova ve İpek bölgelerinin hassasiyetine binaen ıslahatın tedricen yapılması ve Arnavutların ürkütülmemesi vurgusu dikkat çekmektedir. Liva yöneticilerine göre, İpek ve Yakova'da nüfus, emlak ve arazi tahriri ve askere alma muamelesinin gerçekleştirilmesi ve alınacak askerlerin Rumeli haricinde istihdamı oralarda hükümet otoritesinin yeniden tesisini sağlayacaktır. Nitekim alınan tedbirler neticesinde İpek'te nüfus tahriri, vergi tahsili ve asker celp ve sevki mümkün olmuştur. Yakovalılar kadınlarla birlikte nüfus tahririne razı olmuşlar, büyük paralara satın aldıkları beylik

¹⁰¹ BOA, *DH.MKT.*, Nr. 837/39, 27 Zilhicce 1321/15 Mart 1904.

¹⁰² Nuray Bozboru, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, İstanbul 1997, s. 243.

¹⁰³ BOA, *Y.MTV.*, Nr. 297/13, 2 Nisan 1323/15 Nisan 1907.

mavzer tüfeklerini kendi elleriyle teslim başlamışlardır. Bunun üzerine Yakova yöneticilerine aşağıdaki maddeleri içeren bir yazı gönderilmiştir.

1.Hükümetin işi Kanun-ı Esasi'nin istisnasız her yerde yürürlüğünü sağlamaktır. Bunun verdiği yetki ile her memur, memleketin kalkınması ve halkın refahı için gerekli tedbirleri alarak bulunduğu yerin eğitim ve bayındırlık açısından geliştirilmesinin yollarını aramalıdır.

2.Birçok olayın çıkmasına sebep olan silah taşıma âdetinin ortadan kaldırılması gereklidir. Bu uygulamanın birden tatbikine kalkışılması halka ağır gelebileceğinden buna yavaş yavaş alıştırmaları için önce şehirler dâhilinde silahla gezilmesi yasaklanmalı ve sonra halk devlete ait silahların redif depolarına teslimine mecbur edilmelidir.

3.Kan davası âdetinin ortadan kaldırılması için öncelikle bütün mahkemeler cinayet işleyenler hakkında kanunu tatbik edecek hale getirilmeli, daha sonra bu şahısları adalete teslim edecek icra kuvveti dürüst ve kuvvetli ellere verilmeli, iyi ahlaklı olmayan jandarma görevlileri değiştirilmelidir.

4.Meşrutiyetten sonra cinayet işlemiş olanlar, haklarında kanuni işlem yapılmak üzere mahkemelere teslim edilmeli, kanunen idama mahkûm edilmiş kişilerin bulunmaları halinde isimleri ile suç türleri hemen bildirilmelidir.

5.Vergiler kanuna uygun olarak tahsil edilmelidir¹⁰⁴.

Osmanlı hâkimiyetinin son yıllarında o zamana kadar daha çok vergilere ve askere almaya karşı çıkarılan ayaklanmaların boyutu değişmiş ve şiddeti artmıştır. 1910 yılı ortalarında isyancılar bölgede hükümet birlikleri ile yoğun bir çatışmaya girmiştir. Yakova'ya yardımların hızlandırıldığı sırada hükümet birlikleri pusuya düşürülmüş ve ağır kayıplardan sonra İpek'e çekilmek zorunda kalmışlardır. Sadrazam, isyanların sınırlandırıldığını belirttiği 4 Mayıs'taki meclis konuşmasında, Arnavutların şikâyetlerini dinlemek üzere bölgeye bir komisyon gönderileceğini fakat silaha başvurup ayaklanmalarının hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğini söylemiştir¹⁰⁵. 1912 yılı Nisan

¹⁰⁴BOA, *Babiali Evrak Odası (BEO)*, Nr. 3577/268271, 12 Cemâziyelevvel 1327/1 Haziran 1909; *TFR.I.KV.*, Nr. 221/22074, 12 Cemâziyelevvel 1327/1 Haziran 1909.

¹⁰⁵*The New York Times*, 5 Mayıs 1910, query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9B03E2DD1530E233A25756C0A9639C946196D6CF. Prizren Birliği sürecinde de benzer olaylar yaşanmıştır. Birlik dağıtılınca Arnavut Birliği'nin merkezi Yakova'ya nakledilmiş ve malisör reisleri burada son defa toplanarak savunma durumunu gözden geçirmişlerdir. Ancak Osmanlı kuvvetleri Mayıs 1881'de Yakova'yı kuşatmışlar, malisörlerin yaşadığı yüksek kısımlara ulaşamamakla birlikte olaylara öncülük eden birçok kişi imparatorluğun çeşitli bölgelerine sürülmüştür. Buna rağmen Yakova, Luma, Mat, Debre ve diğer dağlık yerlerin malisörleri 1885 yılına kadar Osmanlı idaresini kabul etmemişler, Osmanlı Devleti'ne vergi ve asker vermeyerek yalnız Arnavut Prizren Birliği'nin hükümetini tanımışlardır. Skender Rızaj, "Mithat Paşa'nın Rumeli'de Vilayetler Kurulmasındaki Rolü", s. 68.

ayında Kuzey Arnavutluk'ta başlayan ayaklanma Mayıs ve Haziran aylarında Yakova'ya da sıçramıştır. Olaylar bölge Osmanlı idaresinden çıkıncaya kadar sürmüştür. Makedonya'daki diğer bölgeler gibi Yakova da Balkan Savaşlarıyla Osmanlı hâkimiyetinden çıkmış, II. Balkan Savaşı sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması ile Karadağ sınırları içinde kalmıştır¹⁰⁶.

Sonuç

Osmanlı hâkimiyetine alındıktan kısa bir süre sonra kaza olarak teşkil edilen ve bu statüsünü XIX. yüzyılda da sürdüren Yakova, yüzyılın son çeyreğinde Kosova vilayetine bağlanmıştır. Bu tarihlerde 12.000 civarında nüfusa sahip olan kaza gerek konumu gerekse toplumsal yapısı itibarıyla hassas bir noktadadır. Dolayısıyla Tanzimat reformlarına karşı tepkiler ve o dönemde bütün Makedonya'yı saran asayiş problemi bu bölgede de etkili bir şekilde kendini göstermiştir. Eğitim açısından iyi bir durumda olmayan kazada yöneticilerin enerjilerini büyük oranda güvenlik ve düzeni sağlamak için sarf ettikleri, eğitim ve bayındırlık hizmetlerinin arka planda kaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1840'lı yıllarda Tanzimat uygulamalarına tepki olarak başlayan isyanlar belli aralıklarla bölge Osmanlı hâkimiyetinden çıkıncaya kadar sürmüştür. Osmanlı yönetimi bu süreçte bazen nasihat, bazen uyarı, bazen de askerî kuvvet kullanarak asayişi sağlamaya çalışmışsa da tam anlamıyla sonuç alması mümkün olmamış, bu problem kazanın gelişimine engel teşkil edecek bir mahiyet arz etmiştir.

¹⁰⁶ Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, İstanbul 1995, s. 420.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO.)

Dâhiliye Nezareti İdare (DH.İD.)

Dâhiliye Nezareti Mektûbî Kalemi (DH.MKT.)

Hariciye Siyasi (HR.SYS.)

Hariciye Tercüme Odası (HR.TO.)

Hatt-ı Hümayun (HAT.)

İrade Dâhiliye (İ.DH.)

İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL.)

Meclis-i Vâlâ (MVL.)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (TFR.1.KV.)

Sadaret Âmedî Kalemi Evrakı (A.AMD.)

Sadaret Mektûbî Kalemi Evrakı (A.MKT.)

Sadaret Mektûbî Kalemi Mühimme (A.MKT.MHM.)

124

Şûrâ-yı Devlet (ŞD.)

Teftîşât-ı Rumeli Evrakı Jandarma Müşiriyet ve Kumanda (TFR.1.AS.)

Yıldız Mütenevvi Mâ'rûzât Evrakı (Y.MTV.)

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Mâ'rûzâtı (Y.PRK.BŞK.)

Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf Nezareti Mâ'rûzâtı (Y.PRK.PT.)

Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK.UM.)

Yıldız Sadaret Hususi Evrakı (YA-HUS.)

Sürelî Yayınlar:

Düstur, Tertib-i Sani, C. 2, Dersaadet 1330.

Rumeli.

The New York Times.

Yeni Asır.

Salnameler:

Kosova Vilayeti Salnamesi, H. 1296, H. 1300, H. 1304, H. 1311, H. 1314.

Manastır Vilayeti Salnamesi, H. 1292, H. 1293.

Prizren Vilayeti Salnamesi, H. 1290, H. 1291.

Salname-i Devlet-i Aliyye-yi Osmaniye, H. 1266, H. 1271, H. 1306, H. 1307, H. 1314, M. 1328.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, H. 1316, H. 1321.

Matbu Eserler-Yayınlanmış Vesikalar:

Şemseddin Sami, “Yakova”, *Kâmûsü'l-Alâm*, C. 4, İstanbul 1316.

Tüccarzâde İbrahim Hilmi, *Memalik-i Osmaniye Cep Atlası*, İstanbul 1333.

TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, İstanbul 2007.

Tetkik Eserler-Makaleler:

Ahmed Şerif, *Arnavutluk'da, Suriye'de, Trablusgarb'de Tanin*, Haz: Mehmed Çetin Börekçi, C. 2, Ankara 1999.

Alpan, Necip P.; *Prizren Birliği ve Arnavutlar*, Ankara 1978.

Aydın, Mahir; *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, İstanbul 1996.

Bartl, Peter; *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, Çev: Ali Taner, İstanbul 1998.

Berisha, Sokol; “Kryengritjet Popullore Ne Malesine E Gjakoves Gjate Viteve 1840-1870” *Konferenca Kombetare E Studimeve Per Lidhjen Shkuptare The Prizrenit*, C. 2, Tırane 1970, s. 20-23.

Bozborra, Nuray; *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, İstanbul 1997.

Çelik, Bilgin; “Geleneksel Yapı ile Modernite Arasındaki Gerilime Bir Örnek: Arnavutluk'ta Kan Davaları ve II. Meşrutiyet Döneminde Soruna Çözüm Arayışları”, *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 4, S. 7, Ağustos 2014, s. 18-41.

Elsie, Robert; “Albanian Literature in the Moslem Tradition: Eighteenth and Early Nineteenth Century Albanian Writing in Arabic Script”, *Oriens*, Vol. 33, 1992, pp. 287-306.

Erken, İlkey; *İşkodra Vilayetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1876-1912)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2014.

Karpat, Kemal H.; *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul 2010.

- Malcolm, Noel; *Kosova Balkanları Anlamak İçin*, İstanbul 1999.
- Rahimi, Shukri; *Vilajeti I Kosoves (Me 1878-1912)*, Prishtine 1969.
- Rizaj, Skender; “Mithat Paşa’nın Rumeli’de Vilayetler Kurulmasındaki Rolü”,
Uluslararası Mithat Paşa Semineri Bildiriler ve Tartışmalar Edirne, 8-10
Mayıs 1984, Ankara 1986, s. 59-69.
- Şentürk, M. Hüdayi; *Osmanlı Devleti’nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Ankara 1992.
- Troçki, Leon; *Balkan Savaşları*, İstanbul 1995.
- Ünal, Mehmet Ali; *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011.
- Ünlü, Mucize; *Manastır Vilayeti’nin İdari ve Sosyal Yapısı (1873-1912)*, Ondokuz
Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans
Tezi, Samsun 1996.
- Ünlü, Mucize; *Kosova Vilayeti*, Ankara 2014.
- Vırmıça, Raif; *Kosova Hamamları*, Ankara 2002.